

Joó Mária

ELTE BTK Filozófiai Intézet

Beauvoir, a politizáló értelmiségi nő

A közéleti értelmiségi aranykora:¹ Párizs, a második világháború után

Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir és barátaik szava a korabeli nyilvánosság előtt sokat nyomott a latban: ezt fejezi ki ma a véleményformáló értelmiség kategóriája. A II. világháború végétől, az 1945-ös híres Sartre-előadástól² kezdve tömegek voltak kíváncsiak véleményükre újságban, nyilvános előadásokon, Párizsban és szerte a világon Kínától az USA-ig. Ez a hallatlan népszerűség közel fél évszázadig tartott. A típus valójában Sartre figurájában testesült meg, akinek párját ritkító üstökös-szerű felemelkedése magyarázatot igényel, mely többeket is foglalkoztatott.³ Bár minket elsősorban Beauvoir érdekel, de szinte biztos, hogy Sartre nélkül nem tehetett volna szert ekkora politikai jelentőségre, hiszen a nyilvánosságban még ma is lényegében férfiaké a vezetői szerep (ugyan léteznek már női államelnökök, miniszterelnökök, miniszterek), akkortájt azonban még az egyenjogú nő is ritka volt. Evidens, hogy csak Sartre oldalán állva, mint női társ jelenhetett meg a rivaldafényben (a korabeli sajtó 'la grand Sartreuse'-nek nevezte). A pár nemcsak a párizsi nyilvánosságnak, hanem a hatvanas-hetvenes évek nemzetközi politikai életének is gyakori szereplője; államfőkkel találkozott, amiről mindig részletesen beszámolt a világsajtó. Számos fénykép örökíti meg őket Fidel Castro, Nyikita Hruscsov és más ismert korabeli politikusok, írók társaságában. De Beauvoir nem volt pusztán kísérő, mint a politikusfeleségek

¹ A gazdag szakirodalomból csak kettőt említek: Michel Winock (1997) és Alois Minc (2010), mely kivételesen a nőkre is kitér, és külön a 'királyi pár'-ra. Feminista kritikájához Ingrid Galster (2007)

² Sartre-nak a párizsi Club Maintenant-ban *Az egzisztencializmus humanizmus* című előadására nem fértek be az érdeklődők (Sartre 1948). Ekkor indult az 'egzisztencialista offenzíva', melyben Beauvoir és mások is (Camus, Queneau) szerepeltek és egyből közismertek lettek (Sarah Backwell 2015). Beauvoir szerepét többnyire alulértékelték, amit Jonathan Webber (2018) és Kate Kirkpatrick (2019) igyekeznek újraértékelni.

³ Kivételes személyes adottságai (karizmatikus figurája), a világháború utáni francia társadalom, az egzisztencialista offenzíva külön-külön is, vagy együtt magyarázzák népszerűségét, állítja Henri-Bernard Lévy (2003), Patrick Baert (2015), és vele vitatkozva Simon Susen (2017).

többsége, maga is tartott előadásokat, még külföldi útjaikon is. Tudták róla, hogy író, és mindenekelőtt azt, hogy *A második nem* szerzője, mely a 1953-as amerikai kiadása után világszerte ismertté tette, és számos nyelvre lefordították. Ők voltak az első ' hírességek/celebek', a korabeli média sztárjai, és már ők is megtapasztalhatták a közfigyelem negatív, korlátozó-fenyegető oldalát is (ismeretlenek kerestek velük kapcsolatot, felismerték és figyelték őket, sőt egyszer bombamerényletet kíséreltek meg Sartre ellen.)

Ennek az értelmiségi aranykornak a szereplői többnyire baloldaliak és részben egzisztencialisták voltak, bár nem mindegyikük vállalta huzamosan az egyik vagy másik minősítést. A francia baloldal, avagy a marxizmus és az egzisztencialisták értékelése is jelentős változásokon ment át azóta. A történészek közül Tony Judt foglalkozott több könyvében is az európai, illetve a francia baloddallal (1986, 1998). Ő Sartre mellett Camus alakját tartja kiemelendőnek és Raymond Aront, akik együtt indultak a párizsi baloldali értelmiségiek egymást ismerő köreiben, majd elváltak útjaik. A hetvenes-nyolcvanas években néhány évtizedre háttérbe kerültek a posztstrukturalisták mellett, míg az ezredforduló tájékától újból feléledni látszik mind a baloldal, mind az egzisztencializmus iránti érdeklődés (Webber 2018). Az elmúlt évben az egzisztencialista életkérdések szinte hetente felmerülnek a médiában: a Covid-19 járvány miatt Camus könyve, *A pestis* különösen aktuálissá vált. A Beauvoir iránt megújult érdeklődés már egy-két évtizedes, elsősorban új arcának, a gondolkodó/filozófus/politikus/nőnek szól.

Észak-Amerikában más történeti-társadalmi mozgalmak közepette más volt a politizáló-közéleti értelmiség sorsa, de az ezredfordulóra ott is egyértelműnek tűnik a hanyatlás, ahogy a téma egyik legalaposabb feltérképezője, Richard Posner (2008) elemzi. Posner a filozófusok közül Richard Rortyt és Martha Nussbaumot pozitív, míg Chomskyt negatív példaként emeli ki.

A szocialista országok értelmiségének baloldalisága a különböző társadalmi-politikai tapasztalatok alapján eltér a nyugati baloldaltól, de szolidárisak voltak egymással, némelyek személyes kapcsolatban is álltak. Beauvoir és Sartre mellett a hatvanas-hetvenes években nálunk kedvelt szerző volt még Roger Garaudy, Lucien Goldmann, Henri Lefebvre. Az 1989-es rendszerváltás körüli évtizedekben a magyar értelmiség a politikai változás motorja volt, ahogy Bozóki András (2019), Szalai Erzsébet (2018) és mások elemezték, de az utóbbi évtizedben jelentőségük nálunk is csökken. Paradox módon, az értelmiségi nők jelentősége mindig is elenyésző szerte a világon, ezért érdemes a kevés kivétel példáját megvizsgálni.⁴

⁴ Heller Ágnes jelentősége külön tanulmányozást igényel, főleg a feministák szerepének ambivalens megítélése szempontjából. Beauvoirhoz hasonlóan baloldali -liberális volt, de 20

Beauvoir és a politikai elköteleződés

A politizáló-közéleti emberré válásnak is története van, alakulási folyamat, mint a 'nővé válásnak' is. A pár számára ez az identitás az élettörténet kitüntetett vonulata. Beauvoir történetét az emlékiratok négy kötetében találjuk meg. A személyes identitás egy lehetséges értelmezése szerint alapvetően narratív természetű: egy elmondható történetből áll, azzal azonosítható. Mára az is elfogadott elvvé vált, hogy az egyes identitások nem határolhatók el, metszik egymást⁵, ahogy az életút történet több szálból szövődik össze csak analitikus szempontból különítjük el őket, az identitáskategóriák rendszerezése, átláthatósága kedvéért.

Az (ön)azonosság keresése gyakran lázadást, dezidentifikációt jelent, mely lehet egyéni vagy/és közösségi választás is. Az egzisztencialisták között sokan szimpatizáltak a marxista társadalom filozófiával és központi fogalmával az 'osztállyal'. Beauvoir kamaszkorától szembefordult a polgári osztállyal, melybe beleszületett. Ez mindenekelőtt a polgári női identitással való szembefordulást jelentette. A jóházból való úrilányoknak szánt női sors (férjhez menés, anyaság) helyett gondolkodni és írni akart, a szellemét képezni és ezt nem a vallásos spiritualitás úrilányokhoz illő formában.⁶ Filozófiát akart tanulni és görögöt, ahogy a fiúk, hogy aztán egyetemre járhasson. Erről a vágyról a memoárok első kötete ad számot (Beauvoir 1961). A polgári osztály anyagi jóléte és privilegizált élete sértette igazságérzetét, a szegény rétegek segítségét tartotta az emberiség morális kötelességének (bár ez még nem állt messze az úri hölgyek kötelező jótékonykodásától). Ezekről a morális dilemmákról írta első regényét, *A hit hatalma* címen (Beauvoir 2013), melyben öt fiatal nő sorsán keresztül látjuk a nehéz választási lehetőségeket, az önáltatást, a társadalmi normák nyomását, melynek sok fiatal nő enged és elfogadja a tradicionális női sorsot, házasságot, alárendelődést.⁷ Saját egyéni boldogságkeresése és lázadása a II. világháború éveitől vált a közösségért érzett felelősséggé, amely a kor kérdéseiben való állásfoglalás aktív, cselekvő formáját jelentette, konkrétan egy folyóirat alapítását, nyilvános előadásokat, 1945 őszén az ún. egzisztencialista offenzíva indítását. Ennek a cselekvési

évvel fiatalabb nála, aki kényszerű emigrációja révén két különböző társadalmi rendszert is megtapasztalt.

⁵ Erre a metszetelmélet (interszekcionalitás) újabb keletű fogalma használatos, míg a felfogást már *A második nem* és a memoárok is érvényesítik.

⁶ Ezt az életformát fiatalkori barátnője élete példázza, aki Zaza néven életrajzában is szerepel, valamint egy korai regénye (Beauvoir 2013) egyik hősnéjének, Anne-nak is ő az ihletője. Külön kisregényben is megírta kettőjük barátságát, *Az elválaszthatatlanok* címmel (Beauvoir 2020a), ami egészen mostanáig kiadatlan volt.

⁷ Bővebben erről lásd Joó (2016).

tervnek rövid megfogalmazása a *Les Temps Modernes* programnyilatkozata, melynek 'beköszöntőjét' Sartre mondta el és itt publikálta.

A francia ellenállási mozgalom és a háború utáni felszabadult lelkesedés tömegeket mozgatott meg. Sartre rendkívüli előadói képességei révén rövid idő alatt vezető alakká vált a francia nyilvánosságban és rövidesen a nemzetközi szellemi életben is. Ezrek akarták hallani beszédeit, valóban tömegeket vonzott, például a már említett előadás a híres Club Maintenant-ban.⁸ Ekkor jött létre a „Sartre-jelenség” (Lévy 2003), karizmatikus egyéniségének szinte mindenki a hatása alá került, amely még a 68-as diákmozgalmakban is jelentős szerepelővé tette. Igen termékeny szerző volt, könnyen és sokat írt, drámát, újságcikket, filozófiai művet, és mindenkivel rögtön kapcsolatot tudott teremteni (Cohen-Solal 2001). Mindketten többnyire kávézóknak (is) írtak, életük nagyrészt a párizsi művész-értelmiség nyilvánosság eseményein zajlott. Életmódjuk, céljaik, nézeteik azonossága alapján ikertestvéreknek látták magukat, egymást között Castor (Beauvoir) és Pollux (Sartre), a mitológiai ikerpár nevét használták. A hagyományos értelemben vett politizálás Sartre-t kezdetektől érdekelte, míg Beauvoirt nem, ebben nála a háború hozott változást. Mindazok a közéleti tevékenységformák, melyek ekkortájt alakultak ki, egész életüket végig kísérték.

Fő közösségi vállalkozásuk a *Les Temps Modernes* (TM) folyóirat volt, melynek évtizedeken keresztül szerkesztői voltak, barátaikkal és eszmetársaikkal együtt: baloldaliak és egzisztencialisták mindnyájan, legalábbis az indulásnál. Egyik alapgondolatuk már a folyóirat beköszöntőjében megjelent, amit Sartre 1947-ben a *Mi az irodalom?* (Sartre 1969) című tanulmányában fejtett ki bővebben. Az elv, az esztétikai-filozófiai koncepció az elkötelezett irodalom (littérature engagée) elveként lett ismert,⁹ mely az egzisztencializmus ember- és létfelfogásával áll összhangban. Nem politikai meggyőzést jelent, azaz az irodalomnak szánt szerep nem a politikai agitáció, nem valamilyen direkt politikai vélemény képviselője. A folyóirat beköszöntője alapján abban ragadható meg, hogy „a szavak is tettek”, vagyis beszélni annyi, mint cselekedni. Az író is része kora társadalmi szituációjának, akkor is van hatása rá, ha nem ír róla, vagy ha hallgat. Ez a nézet szembeszegül a 19. századi francia irodalomban elterjedt l'art pour l'art felfogással. A valójában lerázhatatlan felelősséget pedig fel kell vállalni! Így értendő az a kijelentés, hogy az irodalom társadalmi funkció, és a folyóirat a közléssel állást

⁸ Ebben a klubban hangzott el 1945 őszén Sartre *Az egzisztencializmus humanizmus* (Sartre 1948) és Beauvoir *L'Existentialisme et la sagesse des nations* című előadása (Beauvoir 1945).

⁹ Mindkét Sartre-írásból csak részletek olvashatóak az *Egzisztencializmus* című, Köpeczi Béla által szerkesztett 1969-es kötetben, a teljes szöveg *Mi az irodalom?* címen jelent meg (Sartre 1969).

foglal, de nem politikai értelemben pártosan, hanem a különböző nézetek mögött álló emberkoncepció megvilágításával, háttérinformációkkal, sőt már a közlendő szövegek megválasztásával is. Beauvoir itt megjelent írásai jól példázzák ezt, amennyiben erkölcsi-politikai kontextusban magyaráznak korabeli véleményeket és egy-egy vitában állást is foglalnak. Már az írások címe is jelzi a rá jellemző elvi-filozófiai szintet: pl. *Morális idealizmus, politikai realizmus*, mely Antigoné és Kreón vitájával indít és szembesíti a korabeli konzervatív és baloldali nézeteket (Beauvoir 2005,165). Ez a közéleti értelmiségi credo összhangban áll azzal az életfelfogással, amit úgy fogalmazott meg emlékiratában, hogy már 20 éves korukban, megismerkedésüktől azonos volt élettervük a „mindent írásba foglalni, mindent megörökíteni, tanúságot tenni” programja.¹⁰ Az emberi állapot alapjellemezője pedig az interszubsztivitás, a másik (a többi) emberrel való együtt-létezés; a választásaink, tetteink és beszédünk mindig társadalmi természetű. A szerző/író minden művében jelen kell legyen, mely néhány műfaj esetében, mint az újságcikk, esszé, memoár evidens, azonban a szépirodalom is 'elkötelezett' vagyis eleve kötve van korához. Az írásműnek nemcsak írója, hanem olvasója is van, akire szintén érvényes a kor társadalmába való ágyazottság.¹¹

Beauvoir írói munkásságának ezt a korai szakaszát később morális periódusnak nevezte.¹² Ugyanakkor a morális és a politikai elköteleződés összetartozik, ezért nem lenne jogos egy későbbi 'politikai' korszakot külön elválasztani a korábbtól, hiszen életműve egységes, végig kitartott eredeti terve mellett, ahogy memoárja utolsó kötetében a *Tout compte fait* (Számadás)-ban írja.¹³ Az elkötelezett irodalom, ill. az irodalom hatóerejének felfogását mintegy két évtizeden át széles társadalmi egyetértés övezte. Akkor került újból a viták előterébe, amikor a hatvanas évek közepén, a francia új regény képviselői színre lépésével egy újfajta irodalom igénye jött létre, melyre az új kontextusban reflektál Beauvoir *Que peut la littérature?* (Mire képest az irodalom?) című esszéje (Beauvoir 2011, 189-211). Ha a szépirodalom is teret

¹⁰ A memoárokból több helyen is ír erről, hosszabban a 3. kötetben (Beauvoir 1965, 33–47).

¹¹ Bővebben erről lásd Sartre (1969, 27–161). Az olvasó aktív szerepét, aki saját és kora kérdéseire választ keresve fordul a műhöz, hasonlóan látja a megértés hermeneutikai elmélete (Gadamer 1984). A Beauvoir-kutatásban újabban Marine Rouch (2019) foglalkozik az olvasás aktív folyamatával.

¹² Morálfilozófiai írásai és korai regényei, *A hit hatalma*, *A mások vére*, *L'invitée* (A vendéglány) és a *Minden ember balandó* tartoznak ide; az utóbbiak erősen filozofikusak.

¹³ A 4. kötet első 30–40 oldala összegezi egész életét, amit a négy kötetben mondott el. Az utolsó oldalon egy bekezdésben újból leszögezi, hogy azokat a könyveket írta meg, melyeket akart és velük majdnem elérte célját: a többi ember számára létezővé tenni magát, megosztani velük életét (Beauvoir 1972a, 513; saját, nem szövszerinti fordítás).

enged az elkötelezettségnek, az önéletrajz még inkább, illetve az elvi-politikai írások.

Mielőtt a memoárok alapján sorra vennénk Beauvoir politikai ügyeit, érdemes e művek sajátosságára kitérni. Önéletrajzának sajátos jellemzője a társadalom- és kultúrakritikai attitűd. Amellett, hogy a kor eszme-, és kultúrtörténeti körképét adja, szinte forrásértékű kortörténeti dokumentumként is kezelhető, és csak másodsorban magánéleti történetként.¹⁴ Saját költői megfogalmazásában: életem folyása egybeesik a világ folyásával. Beauvoir a 20. század tanúja, memoárjai tanúságot tesznek.¹⁵ Az irántuk megnyilvánuló újkeletű érdeklődést mutatja, hogy végre bekerült a reprezentatív *Bibliothèque de la Pléiade* sorozatba új kiadásban. A francia Beauvoir-recepció csak az utóbbi évtizedben kezdett felzárkózni az angol nyelvűhöz, melynek csak egyik oka, hogy Sartre árnyékának tekintették, mint Henri-Bernard Lévy is (2003).¹⁶ Közéleti értelmiségként nyilván Sartre az ikonikus figurája a 20. századnak, Lévy-nek ebben igaza lehet. Azonban a század eszmetörténetét mégis Beauvoir írta meg, mint saját élettörténetét, 'önéletrajznak álcázva', úgy ahogy az az ő életén átszűrődött! Ez indokolja a hatalmas terjedelmet, a négy kötetet: a kor egész kultúrája, története benne van. Sartre különválasztotta a magán- és a közérdekű szempontokat: önéletrajza két-három kis írást foglal magába, melyek szigorúan magántermészetűek, csak róla szólnak, viszont politikai-elméleti kérdésekről hatalmas mennyiségű művet produkált.

A Beauvoirt foglalkoztató politikai kérdések

A szó hétköznapi, szűkebb értelmében való 'politizálás' számba vételét öt nagyobb témakör mentén teszem, melyek a következők: a nők és az

¹⁴ Továbbá a memoár egyben az 'irodalom' kategóriájába is sorolandó, vagyis saját 'egyedi, egyetemes' szituációjának szemszögéből számol be a korról és életéről, megalkotja saját történetét, nem pusztán rögzíti. A műfajról szóló általános esztétikai fejtegetéseknek nagy szakirodalma van. A manapság használatos önfikció (autofiction) kategóriája sokkal inkább regényes, irodalmi jellegű műveket jelöl; ezekhez képest Beauvoiré a non-fiction kategóriához áll közelebb.

¹⁵ Egy folyóirat különszáma ezen a címen jelent meg: *Witness to a century* (Wenzel 1986).

¹⁶ Beauvoir negligálása a francia közegben több okra is visszavezethető, a szokásos férfiközpontú szemléleten kívül hozzájárult ehhez pl. a francia feministák utána következő generációja, akik közül a „női különbség” ünneplői lettek nemzetközileg ismertté French Feminism néven. Beauvoir inkább az emberi azonosság közös vonását hangsúlyozza (ezért 'humanista' feministaként is emlegetik), amivel illeszkedik a francia univerzalizmus tradíciójába. A hetvenes évektől azonban a Lacan-tanítvány pszichoanalitikusnők, Luce Irigaray és Julia Kristeva kerültek előtérbe az angol-amerikai feminizmusokban. De akadtak Beauvoirnak is francia elvi követői (részben marxisták), mint Elisabeth Badinter.

öreges társadalmi diszkriminációja, nemzetközi politika, francia kommunisták, antikolonializmus, antinacionalizmus, feminista ügyek.

Esszéi előbb a TM-ben, majd kötetben is megjelentek *Privileges* címmel (1955). Ezek csak egy kis részét teszik ki politikai írásainak, hiszen termékeny cikkíró is volt, napilapokban publikált, külföldiekben is. Reprezentatív válogatást ad egy még életében megjelent francia kötet Claude Francis (1985) szerkesztésében. Más koncepciójú az új angol nyelvű Beauvoir-sorozatban megjelent *Political Writings* (Beauvoir 2012) című gyűjteményes kötet, ami tartalmazza a mások könyveihez írt előszavait is, melyek többnyire számára politikailag fontos ügyekről szólnak. Valójában a feminista írások is politikainak tekintendők, melyek külön kötetben jelentek meg az új, Margaret A. Simons szerkesztette Beauvoir-sorozatban (*Feminist Writings* 2015).

A nők és az idősek társadalmi diszkriminációja témájának elsősorban politikai üzenete és társadalmi jelentősége van. Két nagy elméleti-filozófiai művében foglalkozik vele: a nőkérdést elemző *A második nemben* (1949) és az öregséget társadalmi és egyéni tapasztalatként bemutató késői műben *Az öregségben* (1970, magyarul 1972b).¹⁷ Mindkét jelenség kritikájával évtizedekkel megelőzte korát, megnevezésük (sexism, ageism) is későbből származik. Beauvoir szexizmus bírálata a hatvanas években kezdődő női felszabadítási mozgalmakkal és a nyomukban kibontakozó feminista elmélettel lett ismertté, amelyek elődjének tekintették őt. Az 'életkor szerint diszkrimináció' (ageism) jelensége pedig csak a kilencvenes évektől tematizálódott. Mindkét téma elsősorban őt foglalkoztatta, Sartre-ot kevésbé, bár Beauvoir kritikájával elvi-politikai szinten alapvetően egyet értett, ahogy ezt az utóbbi számos helyen hangsúlyozta.

A baloldal nemzetközi politikájának kérdései külföldi utazásaihoz kapcsolódó beszámolóiban, cikkekben szerepelnek: például a negyvenes években a háború utáni Portugália, Spanyolország, az USA (egy külön útikönyvben, Beauvoir 1960). Rengeteget utazott magánemberként is, mindig érdekelte az adott ország kultúrája, az emberek, a politikai helyzet is. 1945 után híres közéleti értelmiségiként és Sartre társaként sok meghívást kapott: a Szovjetunióban, Kubában, Brazíliában, Japánban, Csehszlovákiában tett utazásairól írt beszámolói a memoárokban is olvashatók, míg Kínáról külön kötetet írt. Szenvedélyes utazó volt, ami egy fél évszázada még nem volt tömeges jelenség, mint ma. Említést érdemel, hogy ezekben az évtizedekben a nemzetközi írókongresszusokon is élénk politizálás folyt, közös kiáltványok születtek, pl. az USA vietnami háborúja felett elméleti-morális 'bíróság' az un.

¹⁷ Elemzésüket lásd Joó (2003, 2016).

Russell-tribunal ítélkezett, melynek a páros tagja volt, más neves értelmiségiekkel együtt.¹⁸

A német megszállás alatti ellenállásban a baloldal népszerűsége nagyra nőtt, a kommunisták, marxisták és a jobboldal vitái sokakat érdekelt, melynek lapjuk, a *Les Temps Modernes* (TM) hű tükre. Sartre mellett Beauvoir is hozzászólt a baloldal-jobboldal vitájához *Jobboldali gondolkodás ma* címen, valamint a Sartre és Merleau-Ponty közti elvi szakításban mellette foglalt állást *Merleau-Ponty és a hamis sartre-izmus* című írásában (Beauvoir 2012, 103, 195).¹⁹

Külön ki kell térjünk a francia marxizmus, a Francia Kommunista Párt és a páros viszonyára (Tony Judt, 1986). Sartre politikai nézeteinek hatása, főleg kezdetben kétségtelen, amit Beauvoir maga is többször nyíltan elismer. Ennek ellenére azonban Beauvoir nem Sartre szócsöve, a saját fejével gondolkodott, és voltak filozófiai és politikai nézetkülönbségek köztük. Az egyik szembevetendő különbség az, hogy számára nem volt annyira életbevágó kérdés a marxizmus, mint Sartre-nak, sem a francia kommunista párt, amelybe nem akart belépni, és végig nagyobb távolságtartással viszonyult nézeteikhez, mint Sartre. Jól mutatja a marxizmus kritikus használatát a negyvenes években *A második nemből* a „Történelmi materializmus” című fejezet, mely Engels *A család, az állam és a magántulajdon eredete* című művét elemzi. Az egész könyv marxizmusa inkább a fiatal Marx nézeteit tükrözi, a *Gazdasági-filozófiai kéziratok*-ra hivatkozik, a nők felszabadításának történetfilozófiai jelentőségére. Ez a marxizmus történeti—társadalmi fejlődésről vallott koncepciójának része, mely szerint az emberi nem fejlődésének fokmérője a nők és férfiak egyenlősége (Beauvoir 1971, 570).²⁰ A marxizmus történelmi materializmusának hatása jelentős a nők felszabadulásának beauvoiri elképzelésében: elsődlegesnek tartja a gazdasági/anyagi függetlenséget, mely nélkül nem lehet független a jövőbeli egyenrangú nő. A marxizmus társadalom- és történelem fogalma általában is a gazdasági-termelési viszonyok meghatározó jelentőségén alapul. További feltétele a nők társadalmi méretű felszabadulásának az állami gyermekellátó intézmények létrehozása, amely nélkül nem lehetséges a női munkavállalás.

A mű megírása után mintegy 20 évvel visszatekintve, azt írja emlékirataiban, hogy felfogása már materialistább, mint akkor volt (Beauvoir 1966, 168–175). De önkritikája nem teljesen jogosult. A szűkösség és a

¹⁸ Bernard Russell brit filozófus nevét viselő szerveződés, aki már idős volt ekkortájt, így egy tanítványa végezte a tényleges szervezést.

¹⁹ Egy magyar kötet is foglalkozik vitájukkal (Ullmann 2011), ebben a kötetben Beauvoir még említést sem érdemelt! Szerencsére Weber (2018) az egzisztencializmus egésze szempontjából kiemeli jelentőségét, több művét is hosszan elemzi.

²⁰ A műben sok helyen utal a felszabadulás, elnyomás, kiszolgáltatottság női tapasztalata más elnyomott csoportokéhoz való hasonlóságára (munkások, feketék, zsidók) és a jövőbeli egyenlőség, igazságosság történetfilozófiai perspektívájára, a marxista utópiára.

szükségletek materialista fogalmát használja, melyek Sartre hatvanas évekbeli gondolkodását jellemzik. Elképzelhető, hogy Sartre akkortájt erősödő marxizmusának hatása nyilvánult meg a fent idézett állításban. Sonia Kruks (2012) szerint emellett elhalványult a negyvenes évek fenomenológiai indíttatása, de Beauvoir alapvetően az ambiguitás (kétértelműség) ontológiai álláspontját képviselte mindig is, tehát túllépett a materialista/idealista dichotómián (pl. a női testi tapasztalat fenomenológiai értelmezésében). Nem valószínű tehát, hogy visszatért volna egy egyoldalú materializmushoz!

Beauvoir magyar hivatkozásai is említést érdemelnek, bár ezek elég rövidek. Az 56-os forradalom szovjet leverése mélyen felháborította (Beauvoir 1966, 314–316); valamint Lukács Györggyel is kapcsolatban volt. Lukács elsősorban Sartre-ral foglalkozott kettőjük közül, vitája is vele volt, az egzisztencializmus és a marxizmus összeegyeztetésének sartre-i ideája kérdésében, aki a maga részéről a TM-ben közölt tőle írásokat. Nem több érdekességnél, hogy létezik egy Beauvoirnak címzett Lukács-levél²¹, mely valójában csak egy írókongresszuson, Helsinkiben történt személyes találkozás visszhangja, melyben Lukács köszönetet mond neki az elküldött könyvéért.

A francia politikai élet meghatározó eseménye volt az algériai háború (1954–62), mely az egykori francia gyarmat nemzeti függetlenségéért harcoló ellenállók és a francia hadsereg között folyt. A haladó értelmiség a gyarmatosítás ellen harcolt: korábban a feketék felszabadítási mozgalmai mellett is kiálltak, és most a francia állami nacionalizmussal is szembe szálltak. Beauvoir személyesen egy Djamila Boupacha nevű fiatal algériai ellenálló bebörtönzése és kínvallatása ügyében állt ki, annak ügyvédje, Gisele Halimi megkeresésére.²² Nemcsak a rendőrségi vallatásokon alkalmazott kínzás háborította fel, az algériai ellenállók internáló táborokba zárása, hanem a hivatalos politika álszent nacionalizmusa is, mely mindezt tagadni igyekezett. Saját francia nemzeti öntudata szenvedett sérelmet az államhatalom törvénytörő viselkedése miatt, hasonlóan számos haladó francia értelmiségihez. Tüntetések szerveztek, ahol gyakran került sor rendőri erőszakra. „Franciaország rendőrállammá lett” – írja mély elkeseredéssel a memoárokban (Beauvoir 1966, 512). Sok francia nacionalista azonban másként gondolkodott az algériai függetlenség kérdéséről, nem osztották az értelmiség felháborodását. Ez a szövszólók (Sartre és Beauvoir) iránti ellenségeségben fejeződött ki: névtelen fenyegetéseket kaptak, sőt Sartre lakása ellen bombamerényletet is elkövettek. Beauvoir nyilvános fellépése egy cikkel kezdődött, melyet a *Le Monde*-ba írt, majd Boupacha tárgyalásán is részt

²¹ Az MTA kéziratárában, a Lukács-archívumban található a rövid, német nyelvű gépelt levél.

²² Gisele Halimi (1965) könyvet is írt az ügyről, melyhez Beauvoir írt egy előszót (Beauvoir 2012, 259) és társszerzőként a nevét is adta a kötethez.

vett (Beauvoir 1966, 430). Jelenléte és tekintélye valószínűleg hozzájárult ahhoz, hogy a fiatal lányt nem merték halálra ítélni. Sartre is kivette részét az antikolonializmus támogatásából, ennek egyik tanúsága Frantz Fanonnak, aki maga is részt vett az algériai ellenállásban, a témával foglalkozó *Rabjai a földnek* című könyvéhez írt előszava. Sartre Fanon könyvében a Harmadik Világ gyűjtő hatású manifestumát látta. Össze is barátkoztak az íróval, gyakran találkoztak (Beauvoir 1966, 506).

Az antiszemitizmus elleni tiltakozás szintén mindkettejük ügyei közé tartozott. Beauvoir közeli barátja és a TM társszerkesztője is volt Claude Lanzmann, aki éveken át tartó munkával számos Holokauszt túlélővel készített riportjait *Shoah* címmel közzé is tette, amelyhez Beauvoir írt előszót 1985-ben, a halála előtti évben. Más, kisebb írásai is foglalkoztak Izraellel és a Holokauszttal (Beauvoir 2012, 293–329).

A kor hatalma Epilógusában, 1963-ban, összegezi osztálya, a polgárság iránt érzett dühét, kiábrándultságát, amely társadalmi, politikai természetű. Talán egyéni élete is akkortájt jutott hullámvölgybe, egzisztenciális reménytelenséggé fokozva csalódottságát. Ugyanitt pozitívként hozza fel, egyéni élete legnagyobb sikereként említi Sartre-hoz fűződő kapcsolatát. Ez a személyes viszony azonban politikai is egyben, némileg kiforgatva a feminista jelszó kritikai jelentését.²³ Kettejük közül a politikai-filozófiai kezdeményezést Beauvoir ugyan Sartre-nak tulajdonítja, de a lényeg a felelősség kérdése. Szellemi függetlenségét mindig megtartotta, nem csatlakozott Sartre semmiféle elképzeléséhez, elhatározásához anélkül, hogy ne értett volna egyet vele. Mindig saját döntése előzte meg az egyetértést. Ez a saját erkölcsi-politikai felelősség teljes értékű vállalását jelenti és okafogyottá teszi az esetleges vádak vele szemben, mintha Sartre vak követője, visszhangja lett volna csupán, egyfajta 'Madame Sartre', aki sohasem volt, bár a sajtóban kritikusai használták ezt a gúnynevet.

A feminizmus Beauvoir saját ügye volt, Sartre nélkül képviselte, bár nyilván Sartre egyetértett a nők felszabadítása, egyenlősége eszméjével; egyébként is minden ügyüket, gondolatukat megosztották, és alaposan megvitatták. A francia feminista mozgalomhoz 1970-ben csatlakozott, ettől kezdve vett részt politikai akcióikban, melyekről alább szó lesz. Húsz évvel korábban már *A második nem* megírása is feminista politikai tett volt, és elvei

²³ „A személyes (köz)politikai természetű” (The private is political) feminista állítás kritikai értelmezése a Sartre-Beauvoir kapcsolatban is jogosultságot kaphat, hiszen valamiféle hierarchia, öntudatlan alárendelődés Beauvoir részéről kimutatható, ahogy Toril Moi (1994) és Michele Le Doeuff (1991) is megállapították és Beauvoir Héloise-komplexusának nevezték. Talán a kettőjük viszonya értelmezésében felmerülő ellentmondás megoldása az lehet, ha elismerjük az ambivalenciát, kétértelműséget: egyenrangú partnerek is, meg nem is (Joó 2005, 48).

is bizvást annak nevezhetők.²⁴ Hatása pedig egyértelműen politikai erővé vált, hiszen hatalmas olvasótábora volt, ahol csak megjelent a világon: 1949-ben Párizsban, Amerikában 1953-ban, vagy például Japánban a hatvanas években és Magyarországon 1969-71-ben. Nálunk hivatalos látogatást ugyan nem tett, magánemberként járt Budapesten. Az egyszerű olvasók pedig számos levélben köszönték meg az írónőnek a személyes felszabadító élményt, elmesélték neki életüket és tanácsot kértek tőle. Fontosak voltak számára a visszajelzések – válaszolt is minden levélre –, hiszen fiatalkorától azért szeretett volna híres író lenni, jelentős műveket alkotni, hogy hatást gyakoroljon olvasóira. Az irodalom hatóerejéről, szerepéről vallott felfogása élete végéig változatlan maradt, ahogy a hatvanas években a *Mire képes az irodalom?* című előadásából is kitűnik (Beauvoir 2011, 189–211). Az írás kommunikáción alapul, egyedi életek szituációján, jellemeken keresztül való felhívás az olvasóhoz, melyre az reagál, a művet olvasva azonosul a hősökkel és ez saját életében okozhat változást. Olvasói, a levélírók is hatottak rá, megerősítették abbéli törekvésében, hogy sikerült megértetnie magát. De nem tulajdonított művének, még *A második nem* sem forradalmi hatást, még ha megjelenésekor nagy botránynak is számított, a Vatikán még tiltólistára is tette.²⁵ Beauvoir megelégedett azzal, írja 1963-ban, ha egyes olvasó nőket segített abban, hogy tudatára ébredjenek önmaguknak és helyzetüknek (1965, 174). Az öntudatra ébredés a nőkre vonatkozó hagyományos irodalmi és egyéb mítoszok leleplezése, kritikája útján történik, mely kritika igen radikális formában nyilvánult meg például a polgári házasság intézménye és a hitvesi szerelem ideálja leleplezésében. A nők öntudatra ébredése előfeltétele a változtatásnak, a politikai cselekvésnek.

A feministákkal *A második nem* megírása idején még nem azonosult: úgy vélte, hogy a nők irányában való elfogultságuk lehetetlenné teszi az objektív ítélkezést. Saját helyzetét a férfiakéval egyenlőnek élte meg, hiszen különbözött a másodrendűség, elnyomottság a nőkre általában jellemző helyzetétől, írta visszatekintve emlékirataiban (Beauvoir 1966, 172).²⁶ Vajon önmagát a 'független nő' kategóriájába helyezte-e? Valószínű, bár ez a nőtípus akkortájt még csak a jövő horizontján jelent meg, amikor majd társadalmi mértékben meg fog valósulni a nők egyenjogúsága, és nem csak egyes kivételes alkotó nők, hírességek esetében. Önmagát ilyen privilegizált helyzetben lévőnek látta, társadalmi pozíciója, anyagi lehetőségei tekintetében. Még visszatérek rá, hogy privilegizáltságát mások javára használta fel.

²⁴ Bár ekkor Beauvoir megkülönbözteti saját álláspontját a feministákétól, az értelmezés ettől eltérhet.

²⁵ Galster (2004) összegyűjtötte és kommentálta a korabeli francia reakciókat.

²⁶ Erről a mű filozófiai struktúrájának, avagy módszerének elemzése kapcsán írtam, az objektivitás igényéről és episztemológiai problematikusságáról (Joó 2003, Joó 2005).

A második nem elméleti-filozófiai mű, nagy teret enged az antropológiai, morális-politikai eszméknek, elemzéseknek.²⁷ Emellett azonban sokszínű női életvilágot ábrázol számos irodalmi műből idézett példákkal. Beauvoir maga is minden irodalmi művében női helyzetek, élethelyzetek, élethelyzetek sokféle változatát mutatta be, a fiatalkori regényeken át a hatvanas-hetvenes évek regényeiig: szinte kivétel nélkül mindegyikben női főhős szerepel (a *Képek és káprázatoktól A megtört asszonyon* át a *Szelid halál*ig, mely részben önéletrajzi, anyja halálát írja meg benne). Végül a memoárok is egy nő szituációját tárják fel, Simone de Beauvoirét, a baloldali feminista nő író és közéleti értelmiségi helyzetét. Az általa használt 'egyedi egyetemes' kategóriája azt jelenti, hogy az egyedi tapasztalat – a sajátja is – felhasználható a nők helyzete feltárásában, ahogy ezt Nancy Bauer (2001, 38–45) filozófiai elemzése is – hozzám hasonlóan – látja.²⁸

A politikai cselekvés, a nők felszabadításának célja a beauvoiri korai, egzisztencialista etika koncepciójából is levezethető, mely a mű filozófiai alapját képezi saját deklarációja szerint (1971, 26). Ezen álláspont szerint morális kötelességünk a másik szabadságának tiszteletben tartása és saját szabadságunk mellett egyben a társadalom (minden ember) szabadságának megvalósítása, sőt nem is lehetséges a kettőt elszakítani egymástól. Az egyéni és társadalmi cselekvés fogja megvalósítani a nők felszabadítását, teljes egyenlőségét. Beauvoir ekkortájt, a negyvenes évek végén úgy gondolta, hogy az osztályharc eredményeként létrehozott szocialista társadalmi rend automatikusan magával hozza a nők felszabadítását is, ezért nem helyeselte, hogy a feministák külön a nők érdekeiért harcoljanak. A hetvenes évekre azonban belátta tévedését, hogy a szocialista rendszer sem hozta létre a nők teljes egyenlőségét, ahogy ezt megtapasztalta utazásai során például a Szovjetunióban. A nőknek maguknak kell ezért kezükbe venniük az ügyüket, a konkrét szituációkban konkrét célokért harcolni. Elégedetlen volt a haladás lassúságával. Jól látta, hogy a 68-as diáklázadásokban részt vevők sem tekintették egyenrangúnak a nőket, jelentéktelen feladatokat adtak nekik (Főzzenek kávé! (sic)). Ezért csatlakozott a francia feminista mozgalmakhoz, sőt egyenesen militáns feministának vallotta magát az Alice Schwarzerrel folytatott interjúban (Schwarzer 1983). Egy francia történész, Danielle Sallenave (2008) Beauvoir életrajza némi joggal viseli a *Castor de Guerre* (A háborúzó Castor) címet.

²⁷ Műfaja meglehetősen vitatott, magam inkább filozófiai műnek tartom, de nagyon sok irodalmi példát használ, ezért újabban irodalomkritikaként határozzák meg egyesek (Meril Altman, Toril Moi) míg régebben szociológiai műnek tartották. Beauvoir maga időnként esszéként hivatkozik rá. Irodalmi és egyben filozófiai mű is, melynek nagy hagyománya van a francia kultúrában.

²⁸ Lásd még a „Strategy 4: Antiessentialism” című alfejezet (Bauer 2001).

A nőkön kívül egy másik diszkriminált csoport, az idősök megítélésének és helyzetének megváltoztatásának célja hozta létre *Az öregség* című másik nagy, *A második nem*hez hasonló műfajú művét, mely külön kiemeli az öregség női arcát és a társadalom megalázó bánásmódját, mely szélsőségesen embertelen formát ölt az öregeket ellátó otthonokban.²⁹

A francia feministák egy csoportja, a Mouvement de la Libération des Femmes (MLF) 1970-ben megkereste a nagy tekintélyű, közismert írónőt, aki azonnal csatlakozott a mozgalomhoz. Nagy port vert fel az abortusz legalizálásáért szervezett aláírásgyűjtésük és a kiáltvány (az ún. 343-ak kiáltványa), melyben 343 híres, privilegizált nő vállalta a nevével, hogy abortusza volt, amelynek jogát a kiáltvány minden nő számára követelte. Később ugyanezért a célért a *Choisir* (Választás) nevű mozgalomban is közreműködött, valamint az ún. Bobigny-ügyben. (Beauvoir 2015, 179–229)³⁰. 'Mindennapi szexizmus' címen napi rovatot indított saját folyóiratukban, a TM-ben. Vállalta az induló *Questions féministes* (Feminista kérdések) című folyóirat névleges szerkesztését is, hogy tekintélye súlyával támogassa az ügyet. A memoárok utolsó, negyedik kötete meséli el ezt a feminista korszakot 1963-tól 1972-ig, amelyből és a vele készült interjúkból egy 60 éves korán túl, haláláig aktív feminista képe rajzolódik ki. Az angol Beauvoir–sorozat egyik utóbbi kötete, *Feminist Writings* (2015) számos kevésbé ismert kisebb írását is tartalmazza.³¹

Még életében lett nemzetközileg ismert feminista tekintéllyé. A női felszabadítási mozgalmak első amerikai képviselői, írói számára *A második nem* alapkönyv volt: Kate Millett és Shulamit Firestone le is szögezték hatásának jelentőségét. A szintén az első feministák közé tartozó Betty Friedan ugyan nem hangsúlyozta, de a *Feminine Mystique*-re tett hatása szembeötlő. Sokan zarándokoltak el hozzá, ismert és kevésbé ismert feministák, akik közül azóta többen meg is írták visszaemlékezéseiket. Interjúkat készített vele Amerikából Jessica Benjamin, Margaret Simons (1999) és Susan Brison (2003), első életrajzírója Deidre Bair (1990) és a német Alice Schwarzer (1983). Utóbbi, Párizsban tartózkodva részt is vett a 68-as eseményekben, baráti kapcsolatba került Beauvoirral, interjúiból később kötetet is készített. Schwarzer mára Európában az egyik legismertebb feministává vált, népszerű a német nyelvterület talk-show-iban is. Talán egyik legfontosabb tette az volt, hogy megalapította az *Emma* című német feminista folyóiratot, mely ma is él.

²⁹Lásd erről részletesen Joó (2016).

³⁰Egy 16 éves lány és segítői bírósági ügye illegálisan végrehajtott abortusz miatt 1972-ben, mely Beauvoir nyomán nagy sajtóvisszhangot kapott.

³¹Említést érdemel egy *Brigitte Bardot és a Lolita-szindróma* c. írása is, mely szimpátiával kezeli a jelenséget (Beauvoir 2015).

Szolidaritás és privilégiumok

A legvégén szeretnék kitérni a politikai cselekvéstől elválaszthatatlan erkölcsi felelősségvállalás kérdésére, mert Beauvoir reflektált saját privilegizált társadalmi helyzetére (Kruks 2012, 93–124). Az osztályával való nemazonosulás, a lázadás formájáról már szóltam, valamint a francia állam kolonialista, rasszista politikája elleni harcáról is a politikai ügyek között. Kevésbé esett szó Beauvoirnak a privilegizált helyzete miatt érzett büntudatáról, valamint a szégyen és a kétségbeesés érzéséről, melyet francia nemzeti identitása szenvedett el az algériai háború idején. Az érzések kimondása mellett a cselekvés lehetséges és kézenfekvő formáit is számba kell vennünk, hiszen kettejük egzisztencializmusa cselekvéscentrikus. A polgári osztállyal való szembefordulása politikai-társadalmi értelemben ugyanakkor nem tette a munkásosztály tagjává, értelmiségiként státusza pedig privilegizált. Beauvoir szimpátiái mindig baloldaliak maradtak, bár a történeti-politikai események hatására némileg módosultak (az 56-os magyar forradalom szovjet leverése, illetve a 68-as prágai események után a maoistákkal is rokonszenvezett, bár jóval kevésbé, mint Sartre).

Privilegizáltsága egyrészt anyagi természetű volt, hiszen könyvei jövedelme kényelmes megélhetést biztosított neki. Másrészt ismertsége, szellemi tekintélye súlyt adott szavainak és tetteinek (tüntetéseken nem tartóztatták le). Kivételezettségét nem önmaga számára, hanem mások érdekében igyekezett felhasználni. Egyrészt, jövedelméből számos fiatal író, művészt támogatott ő és Sartre is: például Beauvoir az írónőt, Violette Leducot, és mindketten volt tanítványaikat, akikkel közelebbi kapcsolatban maradtak (‘a kis család’-hoz tartozó fiatalokat). Politikai, szimbolikus tőkéjüket is megosztották másokkal, amennyiben kiálltak politikai ügyek, emberek, mozgalmak mellett, nem csak Franciaországban, hanem külföldön is. Szolidaritásuk az érintetteknek támogatást jelentett: pusztán az, hogy a kor vezető értelmiségi párja figyelemmel kíséri ügyüket, tudnak róluk. A francia értelmiség súlya akkoriban világszerte kivételes volt, ezért tekintik ma egyféle aranykornak. Minderről részletes tudomást szerzünk az emlékiratok négy kötetéből, valóban tudtak szinte minden politikailag jelentős megmozdulásról szerte a világon.

A mai, egyre individualizáltabb és egyben globalizált világban a szolidaritás újból időszerű.³² Mára általában véve is csökkent az értelmiség politikai súlya, csak néhány utolsó mohikán maradt, akik amerikaiak, mint Nussbaum vagy Chomsky. Közéjük tartozott Heller Ágnes is. A mai feminista politikai cselekvés elkötelezett és nemzetközileg is ismert alakja Judith Butler,

³² A szolidaritás fontosságának szenteltük a TNT kutatócsoport 2019. évi konferenciáját.

akit egyes elemzői egzisztencialistának tartanak – némi joggal. Az ő Beauvoirhoz való viszonya külön elemzést érdemelne. Butler újabban inkább egy másik egzisztencialista kortárshoz, Hannah Arendt-hez került közel (Joó 2019). Arendt politikai szerepében némileg hasonlítható Beauvoirhoz, kivéve a nők ügyének politikai relevanciáját, melynek jelentőségét Arendt alábecsülte.³³

A feminista politikai elmélet terén érdemes végül megemlíteni a (fehér) egyoldalúság vádját Beauvoir és *A második nem* kapcsán, mely alól éppen a fentiekben kifejtettek alapján menthetjük fel őt. Élesebben fogalmazva, a vád a másféle, nem-fehér nők kizárását állítja a „nők” kategóriájából, melyet a nyolcvanas években Elisabeth Spelman (1988, 57–80) fogalmazott meg: „Just Who Does she Think ‘We’ is?” A vád a korabeli amerikai diskurzus kontextusában érthető: a fekete feministák politikailag jogosan nehezményezték a fehér, európai középosztálybeli életvilág központi szerepét a „nők” sorsának ábrázolásában, így *A második nem*-ben is. A vád nagy visszhangra talált, kicsit más fogalmakkal ma is kísért a Beauvoir-recepcióban (Altman 2020): így a faj/osztály kategóriák relevanciája, vagy a privilegizáltság kérdésében. A vád szerintem alaptalan és jogosulatlan is. Egyrészt alaptalan, mert a nők helyzetének megértéséhez Beauvoir éppen a feketék társadalmi lenézését használja analógiaként, melyet amerikai utazásai során tapasztalt (1947-től). A női másság leértékelése a feketék leértékeléséhez hasonló formában jelentkezik. Másrészt, az osztály szempontjának és saját privilegizáltságának nem csak tudatában volt, hanem cselekvésben keresett rá morális-politikai választ a szolidaritásban. A hatvanas években pedig az algériai háború ügyében a francia imperializmus és rasszizmus ellen lépett fel. A Beauvoir elleni vád politikai értelemben alaptalan, ahogy jelen írásból kiderül, de akkor sem tartható, ha érvényességét egyetlen műre, *A második nem*-re korlátoznánk.

Érdemes nem politikai, hanem episztemológiai értelemben is foglalkozni a kirekesztés, fehér (nyugati) dominancia vádjával. Ebben az értelemben ugyanis a vád alaptalan. Igaz, hogy kevés szó esik műveiben a feketék életéről, de Beauvoir kora és geopolitikai szituációja alapján ez nem róható fel neki (ti. hogy erről is kellett volna írnia). Tudatában volt saját tapasztalatai korlátainak, és mivel nyitott, érdeklődő ember volt, olvasott a gyarmatosítottak nézőpontját megjelenítő műveket, szerzőket (Richard Wright, Frantz Fanon). Megállapításait általánosítható, univerzális érvényűnek gondolta, miközben tisztában volt vele, hogy tudása a tudomány adott korabeli szintjén érvényes és változik a társadalom és a történelem

³³ Bővebben írtam erről Joó (2019). Arendt félreismerte Beauvoir jelentőségét, bár hallott róla amerikai utazásai során, és talán személyesen is látta.

változtatával.³⁴ A helyzet történeti és társadalmi adottságai korlátozottak; sőt, ezen belül az egyéni helyzet, adottságok is korlátokat jelentenek (amin belül szabadon dönthetünk, gondolkodhatunk). Ezért nem beszélhetünk kirekesztésről, hanem egy adott társadalmi és történelmi és egyéni szituáció adta korlátokról, bár hozzá hasonló nyitott, nemzetközi látókörű író kevés akad! Bővebb kifejtés helyett itt csak utalhatok az irodalomkritikában ismertebb 'módszer' fogalmára, illetve elméleti keretre (Altman 2020, 148). A filozófiában, filozófiatörténetben is használatos 'módszer' a megértés, értelmezés hermeneutikai elmélete, mely a mű/író korának horizontját megkülönbözteti az olvasó, értelmező mindenkori horizontjától, és ezek összeolvadásaként magyarázza a megértés tapasztalatát, élményét. A kettő között zajló kérdés-felelet, dialógus folyamatában alakul ki az értelmezés. Az értelmezés szabadsága tág teret enged a másként olvasásnak. A szerzőétől nagyon különböző élethelyzetű olvasókhoz szólhat ugyanaz a könyv/szöveg, melyre számtalan példát, 'bizonyítékot' szolgáltat *A második nem* recepciója: a mai afrikai olvasótól a moszlim nőig, akik nagy lelkesedéssel olvassák a könyvet (Altman 2020, 116; Vintges 2016). Ez a hermeneutikának nevezett elmélet dióhéjban benne van Beauvoirnak az irodalom szerepéről vallott esztétikai-filozófiai nézeteiben is. Persze a kontinentális filozófia ismerői számára kézenfekvő az egzisztencializmus és hermeneutika rokonsága, míg a mai mainstream, amerikai feminizmus ezt nemigen ismeri, inkább az analitikus tudományfilozófiai diskurzusban gondolkodik. Kíváncos lenne, hogy a feminista elmélet ne vegye át ezt a filozófiai megosztottságot. Ne nyugodjunk bele, hogy az analitikus és a kontinentális feminizmus két külön világ legyen, melyek nem vesznek tudomást egymásról,³⁵ hiszen ennek saját politikai célkitűzéseinket aláásó hatásai is vannak.

Felhasznált irodalom

Altman, Meryl. 2020. *Beauvoir in Time*. Leiden, Boston: Brill.

Baert, Patrick. 2015. *The Existentialist Moment. The Rise of Sartre as a Public Intellectual*. Cambridge: Polity.

Bair, Deirdre. 1990. *Simone de Beauvoir. A Biography*. London: Jonathan Cape.

³⁴ Beauvoir *A második nem* biológiai fejezetében jut erre a tudományfilozófiai általánosításra (Beauvoir 1971, 57–58).

³⁵ Akadnak ilyen kíváncos vállalkozások, például a Pennsylvania University Press részéről a *Re-reading the Canon* sorozatban megjelentették a *Continental Philosophy in Feminist Perspective* (2000) kötetet, és olyan filozófusok feminista interpretációinak köteteit, akik 'kontinentálisok', mint Gadamer, Heidegger, vagy Foucault, a *Feminist Interpretations of...* című sorozatukban.

- Bakewell, Sarah. 2015. *At the Existentialist Café. Freedom, Being and Apricot Cocktail*. London: Chatto & Windus.
- Bauer, Nancy. 2001. *Simone de Beauvoir, Philosophy, & Feminism*. New York: Columbia University Press.
- Beauvoir, Simone de. 1945 „Existentialisme et la sagesse des nations” *Les Temps Modernes* 1 (3): 385–404.
- 1955. *Privileges*. Paris: Gallimard.
- 1960. *Amerikai útinapló*. Ford. Nagy Péter. Budapest: Európa.
- 1961. *Egy jóhából való úrilány emlékei*. Ford. Nagy Péter. Budapest: Magvető.
- 1965. *A kor hatalma*. Ford. Réz Pál. Budapest: Magvető.
- 1966. *A körülmények hatalma*. Ford. Szöllősy Klára. Budapest: Magvető.
- 1971. *A második nem*. Ford. Görög Livia, Somló Vera. (2. kiadás) Budapest: Gondolat.
- 1972a. *Tout compte fait*. Paris: Gallimard.
- 1972b. *Az öregség*. Ford. Pődör László, Budapest: Európa
- 2005. *Philosophical Writings*. Ed. Simons, Margaret. Urbana: University of Illinois Press.
- 2011. „*The Useless Mouth*” and *Other Literary Writings*. Simons, Margaret. Timmermann, Marybeth (eds.) Urbana: University of Illinois Press.
- 2012. *Political Writings* eds. Simons, M. and Timmermann, M. Urbana: University of Illinois Press.
- 2013. *A hit hatalma*. Ford. Takács M. József. Budapest: Jaffa.
- 2015. *Feminist Writings*. Simons, M. and Timmermann, M. (eds.) Urbana: University of Illinois Press.
- 2020a. *Elválászthatatlanok*. Ford. Bíró Péter. Budapest: Jaffa.
- 2020b. „Au-dela de l’entrée de Simone de Beauvoir dans la Pléiade: un entretien avec les directeur.trice.s des volumes” *Simone de Beauvoir Studies* 31 (1): 127–145.
- 2020c. *A mások vére*. Ford. Bíró Péter. Budapest: Jaffa.
- Bowdith, Amitai. Etzioni, Alissa (eds.) 2006. *Public Intellectual, an Endangered Species?* Lanham: Rowman Littlefield.

- Bozóki, András. 2019. *Gördülő rendszerváltás. Az értelmiség politikai szerepe Magyarországon*. Budapest: L'Harmattan.
- Brison, Susan. 2003. „Beauvoir and feminism: interview and reflections.” In *The Cambridge Companion to Beauvoir*. C. Card (ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 189–208.
- Cohen-Solal, Annie. 2001. *Sartre 1905-1980*. Ford. Nagy Nóra, Varga Lőrinc. Budapest: Európa.
- Egzisztencializmus*. 1969. válogatta Köpeczi Béla, ford. Nagy Géza, Vigh Árpád. Budapest: Gondolat.
- Francis, Claude. 1985. *Les écrits de Simone de Beauvoir*. Paris: Perrin.
- Gadamer, Hans-Georg. 1984. *Igazság és módszer*. Ford. Bonyhai Gábor. Budapest: Gondolat.
- Galster, Ingrid. 2007. „Entre Julia Kristeva et H. B. Lévy”. In Galster, Ingrid. *Beauvoir dans tous ses états*. Paris: CNRS Éditions, 317–326.
- 2004. *Le Deuxieme Sexe de Simone de Beauvoir. Anatomie d'un scandale*. Paris: Press de l'Université Paris-Sorbonne.
- 2007. *Beauvoir dans tous ses états*. Paris: CNRS Éditions.
- Halimi, Gisele. 1962. *Djamila Boupacha*. Paris: Gallimard.
- Joó, Mária. 2003. „Simone de Beauvoir filozófiája és A második nem” *Pro Philosophia Füzetek* 35: 35–57.
- 2005. „Simone de Beauvoir és a poszt-szocialista helyzet” In *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. században* szerk. Sipos Balázs, Palasik Mária. Budapest: Napvilág, 39–57.
- 2015. „Beauvoir első regénye és a formálódó egzisztencialista etika.” *TNTeF* 5 (1): 214–232.
- 2019. „Embernek lenni sötét időkben: Butler és Arendt nyomában.” *TNTeF* 9 (1): 1–13.
- Judt, Tony. 1986. *Marxism and the French New Left*. New York: Oxford University Press
- 1998. *The Burden of Responsibility: Blum, Camus, Aron and the French Intellectuals*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kirkpatrick, Kate. 2019. *Becoming Beauvoir. A Life*. London: Bloomsbury Publishing.

- Kruks, Sonia. 2012. *Simone de Beauvoir and the Politics of Ambiguity*. Oxford: Oxford University Press.
- Le Doeuff, Michele. 1991. *Hipparchia's Choice. An Essay Concerning Women, Philosophy, etc.* transl. Trista Selous, New York: Columbia University Press.
- Lévy, Henri Bernard. 2003. *Sartre. The Philosoph of the Twentieth Century*. Cambridge: Polity.
- Minc, Alois. 2010. *Une histoire politique des intellectuels*. Paris: Grasset.
- Moi, Toril. 1994. *Simone de Beauvoir. The Making of an Intellectual Woman*. Cambridge: Blackwell.
- Nagl-Docekal, Herta Klinger, Cornelia. (eds). 2000. *Continental Philosophy in a Feminist Perspective*. University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Posner, Richard. 2001. *Public Intellectuals: A Study of Decline*. Cambridge: Harvard University Press.
- Rouch, Marine. 2019. „Simone de Beauvoir et ses lectrices: hypothese d'une influence réciproque (1949-1971).” *Simone de Beauvoir Studies*. 30 (2): 225–252.
- Sartre, Jean-Paul. 1948. *Az egzisztencializmus humanizmus*. Ford. Csatlós János. Budapest: Stúdió.
- 1969. *Mi az irodalom?* Ford. Nagy Géza, Vigh Árpád. Budapest: Gondolat.
- Schwarzer, Alice. 1983. *Simone de Beauvoir. Rebellin und Wegbereiterin. Interviews mit Beauvoir 1972-1982*. Hamburg: Rowohlt.
- Simons, Margaret. 1999. *Simone de Beauvoir and The Second Sex. Feminism, Race and the Origins of Existentialism*. Lanham: Rowman and Littlefield.
- Spelman, Elisabeth. 1988. *Inessential Woman. Problems of Exclusion in Feminist Thought*. Boston: Beacon Press.
- Susen, Simon. 2017. *The Sociology of Intellectuals: After the Existentialist Moment*. London: Palgrave Macmillan.
- Szalai, Erzsébet. 2018. „Az értelmiség útja a semmibe?” In Bozóki András, Füzér Katalin. (szerk.) *Lépték és ironia*. Budapest: L'Harmattan Kiadó MTA TK, 139–160.
- Ullmann, Tamás. (szerk.) 2011. *Sartre és Merleau-Ponty vitája*. Budapest: L'Harmattan.

- Vintges, Karen. 2016. *A New Dawn for the Second Sex: Women's Freedom Practices in a World Perspective*. Amsterdam: Amsterdam Univ. Press
- Webber, Jonathan. 2018. *Rethinking Existentialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Wenzel, Helen. 1986. „Interview with Simone de Beauvoir” *Yale French Studies*. Special Issue on *Simone de Beauvoir: Witness to a Century* 72: 35–49.
- Winock, Michel. 1997. *Le siècle des intellectuels*. Paris: Seuil.